

CUMHURİYETİN 75. YILINDA EĞİTİMDE BÜTÜNLÜK VE MİLLİLİK

M. NURİ KODAMANOĞLU*

Cumhuriyetimizin 75. yıldönümünü kutluyoruz. Onu kuranlara ve geliştirenlere başta Atatürk olmak üzere şükran borçluyuz.

Atatürk'süz geçen bu 60 yılda, Cumhuriyetimizin temel niteliklerini sürekli sorgulaya geldik. Bu sorgulamanın gerekliliğine yürekten inanıyorum. Çünkü bu sayede Cumhuriyetimizin daha da güçleneceğini umuyorum.

Cumhuriyeti kuranların neyi neden yaptıklarını anlamak, değer yargılarımızı pekiştirecek onlara olan sevgi ve takdir duygularımızı bilinçli kılacaktır.

Bu sorgulamada en hararetli tartışmalar millî eğitimimiz üzerinde yapılmaktadır. Bu doğaldır. Çünkü millî eğitimimiz yarınlarımızı inşa edecek kurumların başında gelmektedir.

Biz bu yazımızla tartışmalara bazı katkılarda bulunacağımızı umut ediyoruz. Yazımızın başında: "Bilgi sahibi olmadan, kanaat sahibi olunamayacağının" altını çizmek istiyoruz.

Cumhuriyetimiz, bir büyük İmparatorluğun harabesi üzerinde kurulmuştur.

Batılı emperyalist devletler önce bilimde gelişip üstünlük sağlamışlar; sonra bu birikimlerini çağdaş ve ileri teknolojiye dönüştürmeyi başarmışlar; bu sayede büyük bir ekonomik ve askerî güç haline gelmişler, bunu kullanarak da silâh zoruyla Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkıp, parçalamışlardır.

Cumhuriyetimize şekil ve yön veren olayları ve kararları iyi anlamamız için bu tarihsel oluşumu iyi kavramamız ve doğru değerlendirmemiz gerekir.

Bilimde ileri olmak, bu potansiyeli yüksek düzeyde bir teknolojiye dönüştürmeyi bilmek; bu sayede elde edilecek ekonomik imkânları milletimi-

* Millî Eğitim Eski Müsteşarı.

zin refahı uğrunda harcamak, elde edilecek siyasi gücü ise "yurtta barış dünyada barış" için kullanmak.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurucularının kafasında ve gönüllerindeki en öncelikli amaç buydu.

Böylesine saygı değer bir amaç, ister istemez kültürel yapımızı yeniden değerlendirmek ve hattâ mirasçısı olmaktan şeref duyduğumuz kültür değerlerimizle bir hesaplaşmak zaruretini de birlikte getirmiştir.

Bu hesaplaşmayı yapmaktan asırlardır kaçan İslâm aleminin sefalet ve güçsüzlük içinde kıvranmakta oldukları ortadaydı.

Bizi biz yapan ve bizi biz olmakta mudu kılan değerlerimizi ayıklayıp korumak, öte yandan çağın ihtiyaç ve şartlarına ise uyum sağlamak işin en zor ve en hassas yönüydü. Bu yolda koyduğumuz teşhisler (tanılar) doğru ve alacağımız önlemler isabetli olmazsa başarılı olmamız güç, belki de imkansızdı. Bunun için gerçekçi, akılcı, kararlı ve cesur olmamıza ihtiyaç vardı.

Çağdaş bilim ve teknolojinin kahredici gücüne karşı direnmenin, mazeret ve tevillerle olayı geçiştirmenin hiçbir faydasının olmadığı artık anlaşılmıştı.

Atatürksüz yaşanan son 60 yılda bu ehliyet ve basireti gösteremeyen liderlerin ve yönetim kadrolarının, ülkelerini ne hallere sürüklediğini bu gün çok daha iyi görüyoruz.

Çağdaş bilim ve yüksek teknolojiye toplumu kavuşturmak görevi her ülkede millî eğitime düşen ve ondan beklenen bir görevdir. Acaba imparatorluktan miras kalan eğitim yapısı ve kurumlarıyla bu mümkün değil miydi? İmparatorluğun en yaygın ve en etkin eğitim kurumları olan medreselerin ne ölçüde buna miras ve muktedir olduklarını tesbit için, Cumhuriyetin hemen öncesinde bu kurumların verdikleri bilgilerin niteliği ve mensuplarına kazandırdığı zihni formasyonun, yani kafa yapısının nasıl olduğuna bir bakmakta fayda var.

Medreselerde verilen bilgiler büyük ölçüde dinî bilimlerdi. Ulum-u Âliye adıyla yüksek itibar gören bir bilgiler: kelam, (İslâm teolojisi) tefsir, hadis, fıkıh (İslâm hukuku) gibi derslerden oluşuyordu. Cüz'i (küçük) ölçüde ise: Ulum-u akliye diye küçümsenen aritmetik, geometri, heyet (astronomi), tabiiyat (biyoloji) ve tıp ile ilgili bilgilerden oluşuyordu.

Orta Çağ'daki parlak hizmetlerine rağmen, özellikle son yıllarda medreselerin, bilim düzeyleri ile; belki de bundan çok daha önemli olan, mensuplarına kazandırdığı entellektüel formasyon bakımından ne durumda olduklarını gösteren bazı örnekler bir fikir sahibi olmamıza yetecektir.

Tarih 1576-1580 yılları. O zamana kadar Türkiye'de rasathane (gözlemevi) adıyla hiçbir şey yoktur. Bu yıllarda müneccimbaşılığa atanan Taküyeddin bin Mehmet bin Ahmet adlı bir bilgin, padişahın öğretmeni olan ve Hoca Sadettin adıyla ünlü bir dostunun yardımı ile Tophane'de (İstanbul) bir gözlemevi kurulmasına izin çıkarıyor. Gerekli araç ve gereçler sağlanıyor. Çalışmalar başlıyor. O sırada Şeyhülislâm Fenarîzade Şemseddin Ahmet Efendi, Hoca Sadettin Efendiye olan husumetinin de etkisiyle, Padişah III. Murat'a baş vuruyor ve diyor ki:

— Hünkar'ım göklerdeki olaylar ile ilgilenen devletlerin ve hükümdarların akıbetleri fena olmuş. Bu gözlemevinin faaliyetlerine son verilsin! Padişahın muvafakat ve iradesi ile Kılıç Ali Paşa tarafından gönderilen bir müfreze bir gecede gözlemevini yerle bir ediyor.¹

Bu şartlar içinde, bu zihniyetten kurtulmayan bir ülke uzak, yakın hiçbir gelecekte aya gidecek bilim ve teknolojiye ulaşabilir mi? Bu acı olaydan sonra, en yüksek bilim kuruluşu sayılan Süleymaniye Medresesinde bile, kapatıldığı tarihe kadar, hâlâ Batlamyus Teorisinin (Dünyayı diğer gök cisimlerinin merkezi, diğerlerinin ise onun etrafında döndüğünü varsayan astronomi) okutulmakta olmasına şaşmamak gerekir.

Bir başka örneği tıp bilimlerinden seçelim: Tıbbın Orta Çağı diyebileceğimiz dönemde İslâm dünyası öndedir. Büyük Türk hekim ve âlimi İbn-i Sînâ, Batıda da başvurulan adamdır. Fakat Rönesansla birlikte Avrupa, Hristiyanlığın dogmatizm ve fanatizminden kafasını ve tefekkürünü kurtarmayı başardıktan sonra, bütün bilim dallarında ve tıpta hızlı ve güçlü gelişmeler sağladı. Biz bu gelişmelerden habersiz 1860'lı yıllarda bakın ne haldeyiz:

Padişahın Hekimbaşısı Abdülhak Molla "Hezar-ı Esrar" adlı bir tıp kitabı yazıyor. Yeni açılan tıp okulundan mezun olan oğlu Hayrullah Efendi eseri tamamlayıp basmış. Bu eser Orta Çağın köhnemiş ilâçlarından ve deneyimlerinden oluşuyor. O devirde Türk insanına tıp bilgisi diye sunulan ve bin

¹ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1943, s. 82 ve devamı.

sırdan oluşan bu kitapta 11'inci sır olarak yer alan bilgi aynen şudur: "Beher sene cüzî kısrak sütü içirilen çocuk, öteki seneye kadar çiçek çıkarmaz veya az çıkarır." Bu kitaptaki öteki "sırları", sizleri üzmemek için söylemiyorum. Dr. A. Adnan Adıvar'ın *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı kitabında (sayfa 194 ve sonrası) başka üzücü örnekler bulabilirsiniz. Tıp öğrencilerinin kadavra (insan ölüsü) üzerinde anatomi öğrenimi görmesi yasaktı. Bu izin bizde Avrupa'dan tam 100 yıl sonra verilebilmiştir.

Medreselerimizde modern teknolojinin üretilmesi şöyle dursun, kullanımında dahi ne güçlükler çekildiğini anlatan bir başka belgeden söz etmek istiyorum:

Tanzimatın büyük devlet adamlarından Mustafa Reşit Paşa padişaha yazdığı mektupta diyor ki; "paratöner denilen bir telin minarelere konulmasında şer'an bir sakınca olmadığı, şeyhülislâm makamından belirtilmekle beraber, bazı kendini bilmezlerin tahriklerinden sakınmak gerektiği bildirilmiştir." Padişaha arz edilen bu yazı üzerine minarelere paratöner konması şimdilik ertelenmiştir!²

Bir başka gerçeği Prof. Dr. Neşet Çağatay'ın, *İslâm Tarihi* adlı kitabından birlikte okuyalım.

Diyor ki Neşet Çağatay:

"Avrupa'da: Batlamyus varsayımını çürütüp bu günkü modern astronominin temellerini atan Kopernik (Copernic)'in; yer çekimi kanununu bulan Isaac Newton, Galile'nin, Kepler'in buluşları o zamana kadarki bilim kurallarını kökünden değiştirirken, Reformasyonlar, Rönesanslar yeni bir dünya görüşü getirirken, buhar ve elektrik güçleri teknolojide devrim yaratırken, matbaa fikirleri her yere ve herkese yayarken bizdeki medrese uleması, bütün bilimlerin Kur'ân'dan başka yerde aranmaması gerektiğini savunuyorlardı. Madem öyleydi de kendileri niye, matbaayı, buharlı makinaları, elektriği, telgraf ve telefonu, radyo ve televizyonu icad etmediler? Aklın, araştırmanın ve gözlem yapmanın yerini ve değerini anlayamayan bu zihniyet bilim ve teknolojinin yüzyıllarca ülkemize gelmesini engellediler. Avrupa ise gelişip ilerleyerek nerede ise bizi vatanımızdan kovacaktı. Ulu Tanrı bize bir Mustafa Kemal gönderdi de kurtulduk!" (s. 316).

² Reşat Kaynar, *Türkiye Cumhuriyetinin Lâikleşmesinde 3 Mart 1924 Tarihli Kanunların Önemi*, s. 13, (Panel, Ankara).

Bu tesbit zannederim, olayı en iyi şekilde özetlemiştir. Ne yazık ki din ile ilim; ilim ile teknoloji arasında; yanlış ve temelsiz yorumlarla başlayıp kalan medrese, mübarek dinimize de zarar vermiştir. Bu noktada bir yanlış anlayışın daha altını çizmek, bugün yaşadığımız bazı bunalımların aşılması için faydalıdır.

Aslında ve özünde din ile bu dine mensup olduğunu iddia edenlerin, dini algılayış ve anlayış biçimleri; dine zafte etikleri inançları aynı şeyler olmaya biliyor. Onun içindir ki, Suudi Arabistan, Irak ve öteki ülkelerin hepsinde, Müslüman olduklarını iddia etmekle birlikte, İslâmiyeti anlama ve yaşama biçimleri çok farklıdır! Oysa Kur'ân dini tektir! Ne var ki Kur'ân'ı algılayış biçimleri farklıdır. O halde mesele din değil, mümin meselesinde (daha fazla bilgi için diyanet profesörü sayın Yaşar Nuri Öztürk'ün eserlerine bakınız).

Bütün bunları; mirasçısı olmakla şeref duyduğumuz Osmanlı İmparatorluğu'nu küçümsemek için hatırlatmıyorum. Milletlerin ve devletlerin hayatında daima iniş çıkışlar olmuştur.

Bugün Batı'nın eriştiği gücün verdiği kibir ile küçük gördüğü birçok millet; tarihte zekâ ve kabiliyetlerini ispat etmişlerdir.

Yeter ki yanlışta ısrar etmeyelim. Çağın ihtiyaç ve şartlarına sırt çevirmeyelim.

Medreseler bu derece zayıf ve çağ dışı olmalarına rağmen devlet üzerinde öylesine egemen idiler ki, Tanzimat ve sonrası devlet adamlarımız medreselere dokunamamışlar; zaman zaman tavsiyeler de vererek onları kaderlerine terk etmişler; çağdaş okulları ayrıca kurmak zorunda kalmışlardır.³

Böylece, Türk eğitim hayatında, mektep ve medrese ikiliği başlamış, iki tip eğitim, iki tip aydın yetiştirmeye devam etmiş; toplumu birbirine yabancı kesimlere bölmüştür! Cumhuriyeti kuranların önlerindeki meseleler ve tablo budur.

Arık İmparatorluğu zayıf kılan, yıkılıp dağılmasına sebep olan, kusur ve eksikler yeni devlete taşınmazdı.

Tabiatıyla işe eğitim reformu yaparak başlamak gerekirdi. Böyle de oldu.

³ Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitiminin Gelişme Tarihine Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 79.

"Tevhid-i Tedrisat" eğitimde birlik yasası bu anlayış ve reformun ifadesidir. Bu yasayı incelemek, daha sonraki yıllardaki uygulamaları görmek ve tahlil etmek Cumhuriyeti anlamamıza ve bugün yaşadığımız bazı bunalımlara doğru teşhisler koymamıza yardımcı olacaktır.

Adı geçen yasanın fikrî yapısı ve siyasî amacı gerekçesinde aynen şöyle açıklanmıştır:⁴

Riyaset-i Celiliye

"Bir devletün irfan ve maarif-i umumiye siyasetinde milletün fikir ve hissi itibariyle vahdetini temin etmek için tevhid-i tedrisat (öğretim birliği) en doğru, en ilmî ve asrî ve her yerde fevayit (faydaları) ve muhassenatı (hayırları) görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye devrinde saltanat-ı münderise-i Osmaniye (yıkılmış olan Osmanlı saltanatu) tevhid-i tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdet-i terbiye ve tedris nokta-i nazarından birçok mızır neticeler tevliedetti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdet-i his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliyyen muhildir.

*Teklif-i kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilûmum irfan müessesatının merci-i yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdet-i his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap (hemen) ve müstacelen (ivedilikle) müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini Heyet-i Celileden rica ederiz."*⁵ 2 Mart 1340.

Gereğeden anlaşıldığı üzere bu İnkılâp Kanunu, gençliğin his ve fikir birliği içinde yetişmesini; millî birlik ve dayanışma ruhuna sahip olmasını öngörmektedir. Metinde geçen *vahdet-i his ve fikir* ifadesinin anlamı ve kapsamı bundan ibarettir. Bunu, aynı duygu ve düşünceleri paylaşarak; aynı millete mensup olma şuuru yaratmak şeklinde de ifade edebiliriz. Millî Mücadele heyecanı içinde "*millî birlik*" yaratma ihtiyacına önem ve öncelik

⁴ 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı yasa, (*Resmî Gazete*, 6 Mart 1341 tarih ve 63 sayılı).

⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları*, İçtima 2, 3 Mart 1340, cilt 1, s. 25.

verildiği anlaşılmaktadır. Hangi fikir ve hisler etrafında birlik (tesanüd) sağlanacağı ise daha ileriki yıllarda oluşmaya başlayacaktır.

Öte yandan gerekçede; Millî Eğitim Bakanlığı'na, müsbet (pozitif) ve müttehid (birlik içinde) eğitim politikaları uygulaması direktifi verilmektedir. Yasanın ikinci siyasi amacını teşkil eden bu direktif, Cumhuriyetin eğitim felsefesini de oluşturduğu için tam bir açıklığa kavuşturulmalıdır.

Dikkate değerdir ki, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Yasası; 429 sayılı Şeriye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye Vekâletlerinin kaldırılması ve 431 Sayılı Hilâfetin İlgası ile ilgili yasalarla birlikte ve aynı günde görüştürülüp kanunlaşmıştır. Bu üç yasa devletin ve eğitimin teokratik yapısının tasfiyesini öngörmektedir. Bir başka ifade ile devlet idaresinde lâikliğe⁶, millî eğitimde de *medrese eğitimi* yerine; *müsbet bir maarif siyasetinin tatbikine* geçiş gerçekleştirilmek istenmiştir. Nitekim kanun teklifini yapanlardan ilk imza sahibi Vasıf (Çınar) Bey daha sonra Millî Eğitim Bakanı olmuş ve medreseleri kapatmıştır.

Böylece *iskolastik* eğitim anlayışından kurtulmak istenmiştir. Yani eğitimin muhtevasında dinî ilimlere değil, müsbet ilimlere ağırlık verilmiştir. Eğitim metodolijisinde ise, dinî dogmalarla (nasslarla) mutlaka uyum içinde olmak zorunluluğu kaldırılıp; hür ve rasyonel düşünebilmeye imkân ve öncelik tanınmıştır.

"Medrese" ile "Mektep" arasındaki asırlık mücadele ikincinin galebesiyle noktalanmıştır. Bu galibiyetin, dine ve eğitime ilgisizlik; hattâ düşmanlık derecesine varan birtakım rahatsızlıklara sebebiyet verdiği görülmüştür. İman ile ilmi *bağdaştırma* konusu ise bir kültür ve kişisel formasyon meselesi olarak önümüzde hâlâ tartışılmaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Yasası 1. maddesi ile *bütün bilim ve eğitim kurumlarını Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır.*⁷

2. maddesinde *"Ser'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususî vakıflar tarafından idare olunan bütün medrese ve mekteplerin Millî Eğitim Bakanlığına*

⁶ Bakınız Nuri Kodamanoğlu, "Lâik Devlet Düzenimizin İlk Yasal Dayanağı 1991", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, yıl 4, sayı 8, Kasım 1991.

⁷ Bu madde bir yıl sonra değiştirilmiş, askerî okullar tekrar Millî Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. (22 Nisan 1341 Tarih ve 631. nolu Yasa). Daha sonraları Millî Eğitim Bakanlığının eğitimin genel kültür yapısı ile ilgili takdir ve kontrol hakkı korunmak kaydıyla öteki meslek okulları ilgili bakanlıklara devredilmiştir.

devir ve bağlanması" öngörülmüştür. Bu maddede sözü geçen Hususi Vakıflar tarafından idare olunan okullardan kasıt; Lozan Andlaşması ile mevcudiyetleri kabul edilen *yabancı ve azınlık* okullarıdır. Bunların Millî Eğitim Bakanlığı'nca, andlaşmada yer alan ilke ve esaslar içinde denetlenmesini temin etmek için maddeye konmuştur.

1. maddede sözü geçen Millî Eğitim Bakanlığına bağlılığın (merbutiyetin) kapsamı 1924'ten bu yana değişikliğe uğrayarak en son 8.6.1965 tarih ve 625 sayılı *özel öğretim kurumları kanunu* ile ek ve tadillerinde açıklık kazanmıştır. Bu yasanın getirdiği anlayış, 14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı *Millî Eğitim Temel Kanunu ile ek ve tadilleri* gözönüne alınarak yorumlanmalıdır. Bu takdirde açıkça görülecektir ki;

Mülkiyeti şahıslara veya vakıflara ait olmak üzere *özel okullar ve kurslar* açılabilir. Yönetici ve öğretmenlerin formasyonları bakanlıkça tesbit ve kontrol edilmektedir. Eğitimin muhtevası (program ve yönetmelikler) bakanlığın kabul ve murakabesine tâbi kılınmıştır.

4. maddesi toplumun dinî ihtiyaçlarının tatmini açısından önemli düzenlemeler getirmektedir. Madde aynen şöyledir.

Madde 4 Maarif Vekâleti *yüksek diniyat mütehasısları* (uzmanları) yetiştirilmek üzere Darülfünunda (üniversitede) *bir İlahiyat Fakültesi* tesis ve *imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifadı* vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de *ayrı mektepler* küşat edecektir (açacaktır).

Bu madde ancak ve yalnız yüksek din uzmanları ile camilerde imam ve hatiplik yapacak, memurların yetiştirilmesine izin vermektedir. Yasanın düşüncesine göre *imam hatip okulları bir meslek okulu niteliğinde olacaktır*. Bu okullar dışında kalan Müslüman vatandaşların din eğitimlerinin nasıl olacağına açıklık getirilmemiştir.

Fiiliyatta tatbikat şöyle gelişmiştir:

Önce mecburî din dersleri okulların müfredat programlarından Talim ve Terbiye kurulu kararıyla çıkarılmış; isteyenler için haftanın tatil günlerine mahsus bir ders olarak konmuş; zaman içinde genel siyasal atmosferin etkisiyle *de facto* olarak kalkmıştır. 1935-1948 arasındaki yıllarda din eğitimi aile içi bir konu olarak görülmüş ve aile içinde verilmeye çalışılmıştır.⁸ Fakat

⁸ Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Bilgi Yayınevi, 1972, s. 81-93.

zaman geçtikçe genç ana-babalar bu eğitimi verebilecek bilgi ve otoriteye sahip olmakta güçlük çekmişler, cami imamaları ile Kur'ân kurslarının yardımına başvurmuşlardır. Bununla beraber bu tarz bir din eğitiminin yeterince tatmin edici bulunmaması ve çok partili hayatın başlaması ile birlikte daha fazla ağırlık koyma imkânına kavuşmuş olan bir kısım vatandaşların da baskısı ile 1948'den itibaren resmî okullarda tekrar din dersleri okutulmasına karar verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal geçmişinde ve eğitim tarihinde 1) din bilgisi edinmek, 2) dinî eğitim görmek ve 3) iskolaistik eğitim yönteminin okullarda hakim⁹ ve nazif olması¹⁰ gibi üç mesele daima birbirine karıştırılmıştır. Bütün kavgalar, bu kavram kargaşası içinde yapıldığı için de anlaşmazlıklar açıklık kazanamamış, uzlaşma yolları bulunamamıştır.

1) Din Bilgisi Edinmek

Din bilgisi edinme bir veya birçok dinin (nasları) dogmaları, ibadet ve ahlâk kuralları ile ilgili bilgi edinmekten ibarettir. Nitekim tarih ve sosyoloji derslerinde eski Mısır dinlerinden Musevilik ve İsevilğe kadar birçok din ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Bu bir genel kültür edinme meselesidir.

2) Din Eğitimi Görmek

Din eğitimi görmek ise, belli bir din ile ilgili bilgileri edinmekten öteye; bu dine yürekten iman etmek; usul ve esaslarını benimsemek demektir. *Bu faaliyette iman, telkin ve propaganda* kendiliğinden rol alır.¹¹

Birincisi bir genel kültür işi; ikincisi bir vicdan hürriyeti meselesidir. Bunlar hukuk düzenimizde kurallara bağlanmış ve toplumda bir genel mutabakat sağlanmıştır.

3. İskolaistik Eğitim Yöntemi

Üçüncü konuda ise henüz gereken vuzuha varmış ve henüz bir genel mutabakat sağlamış değiliz. *İskolaistik eğitim yönteminin okullarda egemen ve etkin olması* ne demektir? Buna bir açıklık getirelim:

İskolaistik eğitim yönteminin esası, insanın her zaman ve her şeyde itikad ettiğini dinin dogmalarıyla kayıtsız şartsız uyum içinde olmasını öngörür. *Müşahade ve tecrübenin, hür ve rasyonel düşünmenin icap ve sonuçları dinî*

⁹ Egemen.

¹⁰ Kesin, etkin.

¹¹ Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, İstanbul 1955, s. 80-82.

izahlarla çelişiyorsa bunların derhal reddedilmesini şart koşar. İnanç ve tefekkür dünyalarını ayrı ayrı yaşamak şöyle dursun, bunları telif etmeye çalışmak bile küfür sayılır.

Çağdaş eğitim anlayışının okullarda egemen ve etkin olmasını reddettiği eğitim yöntemi işte budur. Yaratıcı zekânın mutlak hürriyeti, Avrupa'yı Orta Çağ karanlığından çekip çıkarmıştır.¹² Batılıların *laïcisation de la pensée* dedikleri ilke bu maceranın ifadesidir. Onlar bu ilkeyi kendi medeniyetlerinin temellerinden biri olarak görürler.¹³ Hattâ *İslâmın din ile düşünce arasında böyle bir sınır koymayı reddetmiş olduğundan bahisle; Batı zihniyetinin alâmet-i farikası bu keyfiyettir*¹⁴ derler. Doğaldır ki, bu yargıların isabet derecesi çok tartışılmaya muhtaçtır. Buna atıfta bulunmamızın sebebi, sadece konunun önemini vurgulamak içindir.

Bir başka anlatımla; bilgi edinmek yetmez. Onun yanında belki de ondan çok daha önemli olan, Batılıların "esprit-scientifique"den bizde ilmî zihniyet, üniversite kafası gibi deyimlerle anlatılmak istenen "zihni formasyona" ve "tefekkür biçimine" sahip olmaktır. Kanaatimce bu formasyon çağdaş medeniyete mensup olmanın almazsa-almaz şartıdır.

Din eğitiminin istemenin, iskolastik eğitim yöntemini beğenmek olmadığına veya iskolastik eğitim anlayışını reddetmenin din eğitiminin reddetmek olmadığına dikkat edilmeksizin yapılan karşılıklı suçlamalar doğru, haklı ve faydalı değildir. Dindarları yobaz, lâikliği savunanları dinsiz ilan edenlerin yanıldıkları nokta budur. Eğer özel niyet ve hesapları yoksa... Din ile müminlerin din olarak veya zannederek algıladıkları şeyler çoğu kez ayrı şeyler olduğu gerçeği genelde göz ardı edilmektedir.¹⁵

Türkiye'de anayasaları genel olarak lâik aydınlar hazırlayageldiği için, bu ilkenin anayasalarda yer almasına özen göstermişlerdir. 1961 Anayasasının 21. maddesinin 4. fıkrasında *çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğrenim yerleri açılmaz* hükmüne yer verilmiştir.¹⁶ 1982 Anayasasının 42. maddesinin 3. fıkrasında aynı hüküm yer almıştır. Her iki

¹² Hüseyin Batuhan, *Batı'da Tolerans Fikrinin Gelişmesi*.

¹³ Edouard Bonnefous, *L'Idée Européenne et sa Réalisation*, s. 25; Fransız Akademisinden André Siegfried'in Önsözü, s. 3.

¹⁴ Edouard Bonnefous, *L'Idée Européenne et sa Réalisation*, s. 25.

¹⁵ Yaşar Nuri Öztürk, kitapları ve sohbetlerine bakınız.

¹⁶ Kâzım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1966, s. 1478 (madde gerekçesi arzedilen görüşe göre kaleme alınmıştır.)

anayasa bununla da yetinmemiş, Tevhid-i Tedrisat Kanununu bu anlayışın temeli ve teminatı sayarak anayasaların koruma altına aldığı kanunlar listesine koymuşlardır.

Bu ifrat yüzünden, Tevhid-i Tedrisat Kanununun getirdiği yukarıda arzettiğim öteki hükümleri de anayasal düzeyde birer kural niteliği kazanmışlardır. Oysa bazı hüküm ve düzenlemeler bir geçiş ve tasfiye döneminin ihtiyaçlarıydılar. Zaman içinde değişen şart ve ihtiyaçlar elbette yeni düzenlemeler getirecektir. Toplumu ebediyen donmuş kurallara göre yönetmek elbette mümkün değildir. Doğru da değildir.

Yukarıdan beri arz ve izah ettiğim hususlar ışığında Tevhid-i Tedrisat Kanununun ve kurduğu eğitim rejiminin tamamen aydınlandığını ümid ediyorum.

Eğitimde birlik sorunu, tarihî ve kültürel gelişmemizin sonucu olarak dinî konuların geniş ölçüde yer aldığı bir alan olmuştur. Sorunun bir de kültürler arası etkileşim açısından ele alınması gerekir. Yazımızın Eğitimde Millilik bölümünde konu imkân nisbetinde ele alınmıştır.

Eğitimde Millilik ilkesine gelince:

İnsanoğlu önce ailede sonra da mensup olduğu toplumda aynı kültürel değerlerin benimsenmesini, beğenilip sevilmesini isterler. Bu istek onların birbirlerine karşı olan sevgi, dayanışma ve huzurunun, hattâ güvenliklerinin bir gereği olarak görülmüştür. Bu ihtiyaç doğal ve aşırılığa kaçmadıkça saygı değer bir şeydir.

Eğitimde millilik ilkesi bu ihtiyaç ve zaruretin bir sonucu olarak bütün ülkelerce benimsenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu, çok dinli, çok kültürlü bir devlet olduğu için uzun asırlar bu ilkeye ihtiyaç duymamıştır.

Vaktaki: İmparatorluk zayıfladıkça, 19. yüzyıldan itibaren açılan yabancı okulların tahrik ve teşvikleri arttıkça bu sorun güncel olmağa başlamıştır. Başta 1789 Fransız İhtilâli'nin de etkisiyle, Türk kökenli olmayan toplumların isyan ve ihanetleri arttıkça Türk aydınlarında da milliyetçilik duyguları doğup gelişmeye başlamış; eğitimde millilik istekleri siyasal gündemdeki yerini almıştır.

Bu ilkenin devlet yönetiminde uygulamaya konulması için Balkan Harbi ve 2. Dünya Savaşı'nın acı deneyimlerini beklemek gerekmiştir.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra İmparatorluğun parçalanmasını fırsat bilen ve ne Türk kökenli, ne Müslüman olmayan toplumlar başta, Müslüman olup da Türk kökenli olmayan toplumlar dahil birçok ulus ayrılıp gitmişlerdir.

Burada bir büyük tarihî hadiseyi tespit etmekte büyük yarar var: Sadece Anadolu'da yaşayan 10-12 milyon insandır ki, en az bin yıldır vatan bildikleri topraklarda kader birliği yaparak, kanları ve canları pahasına yeni bir devlet kurmuşlardır!.

Bu son derece önemli, mübarek ve saygıdeğer iradedir ki, devletimizin de, halkımızın da varlık, istiklâl, özgürlük, refah ve saadetinin yegâne ve temel dayanağıdır.

İç ve dış düşmanlarımızın tam bu noktaya saldırmakta oluşları sebepsiz değildir. O halde dikkatle ve hararetle bu gerçeğe sahip çıkmalıyız!

Bu çok önemli tesbitin eğitimde millilik açısından ifade ettiği anlam şudur: Türkiye Cumhuriyeti devletinde millî birliğin varlığı ne sadece Türk kökenli olmaya, ne sadece İslâm dinine mensup olmaya, ne sadece aynı toprakları vatan bilmeye, ne sadece Türk dilini konuşmakta olmaya, ne de sadece aynı tarihi ve aynı kültürel değerleri paylaşmakta olmaya bağlı değildir! Bunların hepsinin değişik dozlarda da olsa rol oynadığı tarihin önünde şekillenmiştir, bir büyük sentezdir Türkiye Cumhuriyeti!... *Bu büyük sentezi yaratan manevî unsurların hepsinin kıymetini bilerek, hepsine ayrı, ayrı önem vererek, bağlı ve saygılı kalarak; milletimizin bu en büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyetini ilelebed bağımsız, müreffeh ve mutlu kılabiliriz!...*

Bu büyük siyasal sentezi kafasında ve gönlünde yaşayanların başında Atatürk vardır. Atatürk milliyetçiliği dediğimiz de budur.

Bu yüksek idrak, eğitimde millilik ilkemizin hem nedeni hem de muhtevasıdır.

"Tevhid-i Tedrisat" kanununda bu idrak tam bir vuzuhla yer almıştır ve hukuksal kurallara bağlanmıştır. Cumhuriyetimizin uluslararası tapu senedi olan Lozan Andlaşması'yla da teyit ve temin altına alınmıştır.

Son yıllarda bu büyük sentezin temel öğelerinden biri olan "Türk dili eğitim ve öğretimi" hafife alınmaktadır. Ana dilimiz bu duyarsızlık yüzünden millî birliğimiz açısından işlevini gereği gibi yerine getiremeyecek bir duruma düşmek tehlikesi ile karşı karşıya görünüyor.

Yanlış anlaşılmamak için; hemen ve özenle belirtmek isterim ki, başka kültürlere kapılarını kapayan ülkeler, milletler, kültürler ve hattâ medeniyetler yozlaşmaya ve zamanla yıkılıp yok olmaya mahkûmdurlar. Bu, tarihin şaşmaz kanunudur! Bu bağınazlık İslâm medeniyetinin de başlıca düşmanı olmuştur.

İnsan oğlunun gayret ve alın terinin meyvesi olan kültürel değerleri reddetmek veya tersine "inhisar" altına almak insanlığa ihanettir.

Böyle olunca yabancı dil öğretimi vaz geçilemez bir ihtiyaç ve zorunluluktur. Ne var ki, yabancı dil öğretiminin, yalnız ve ancak "yabancı dil ile eğitim" sayesinde mümkün olabileceğini zannetmek yanlış ve çok zararlı bir anlayıştır. Ne demek istediğimizin açıklıkla anlaşılabilmesi için bazı kavramları ve deyimleri tanımlamakta yarar görüyorum.

"Yabancı dil öğretimi", bir yabancı dili öğrenmek isteyen öğrencilere, özgün eğitim sistemi içinde, *ana diliyle okuduğu bütün derslere ek olarak ve münhasıran o yabancı dilin öğrenilmesini sağlamak amacıyla okutulan "yabancı dil dersleri" vermektir.* Yabancı dil derslerinde anlaşılan da, öteden beri budur. Yabancı diller de bu anlamda kaç saat olursa olsun, işin niteliği bozulmaz.

"Yabancı dil ile eğitim ise: Öğretilmek istenen yabancı dilin, terminoloji, sentaks ve gramerini öğreten yabancı dil derslerine ek olarak; matematik, fizik, kimya, biyoloji, jeoloji derslerinin de *ana dili ile değil, o yabancı dil ile okutulmasıdır.* Bu temel bilimleri oluşturan kavram, kural ve terminolojiyi, öğrenci nasıl ve nerede kazanacak? Dil ile düşünce organik bir bütün olduğuna göre; bu bilimlerin zihinlerde doğuşunu yani düşünce yapısını, nasıl oluşturacak? Bu sorular da cevapları da ciddiye alınmamakta yabancı dil ile eğitim verilen fakültelerde ise: Hukukun bütün dalları, ekonominin bütün kolları, felsefe, sanat tarihi, coğrafya gibi pek çok bilim dalı da o yabancı dilde okutulacak. *Yani Türk bilim dili olmaktan çıkacak!* Hele yabancı dil ilkokuldan itibaren başlatılırsa, iki ayrı dilin sentaks farklılıklarının anadil eğitimine zarar verdiği, bu işin uzmanları tarafından da Asya ülkelerinden birinde yapılan toplantıda kabul ve ilân edilmiştir.¹⁷ Bizde de Türk dili ve edebiyatı ile meşgul olan bilim adamları aynı görüştedirler.

Son yıllarda yabancı dil ihtiyacının da baskısı ile; ilkokuldan başlatılan yabancı dille eğitim yöntemi ve ilkokuldan yüksek ihtisas eğitimine kadar, bir

¹⁷ *Enseignement des Langues Vivantes*, UNESCO Yayını, 1957, Paris.

yabancı dille eğitim veren üniversitelerin mantar gibi bitmesi, adeta bir devlet politikası olmak yolundadır. Bundan anadilimizin zarar göreceği, millî kültür değer ve özelliklerimizin, daha güçlü değerler altında ezilip kaybolacağı kesindir. Bir Fransız Cumhurbaşkanı (J. Chirac) İngilizceye karşı "cihad ilân etmesini" yasalarla Fransızca'yı savunmaya çalışmasını gereksiz bir gayretkeşlik olarak görebilirmiyiz?¹⁸

Ne yazık ki, Bu büyük kültür ve millî kimlik meselemiz, aydın kesimlerimizde ve siyasal kadrolarımızda hak ettiği ilgiyi görememektedir.

"Eğitimde millilik" ilkesi bu ihmalden ciddî biçimde yarar alabilecektir. Bundan millî birlik ve beraberliğimiz de zarar görecektir. Gelecekte türlü yabancı kültür ağırlıklı formasyonlarda yetişmiş ve şekillenmiş vatandaşlarımızın; toplumun ve devletin kaderine nasıl etki yapacakları endişe erici bir sorudur.

Siyasal rejimleri reddedilmeyi ve küçümsenmeyi hak etmiş ve üstelik çok kötü yönetim altında ezilmiş olmalarına rağmen; millî bütünlüklerini pekiştirmeyi bilmiş birtakım ülkelerin; kendilerine düşman saydıkları öteki ülkelerin ağır saldırılarına karşı ne denli direnebildikleri bizim için de düşündürücü değil midir?

Bir bağınazlığı savunduğumuz asla zannedilmesin!

Gelişmiş, dillerin karşılıklı etkileşmeleri kaçınılmazdır. Fakat etkileşmek, kelime ve kavram alış verişinde bulunmak başka; bir dilin ötekini boyunduruk altına alması başka şeydir. Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça, Türkçeyi boyunduruk altına almış ve biri aydınlar dili, biri de halk dili olmak üzere iki ayrı dil gelişmiştir. Bugünde anadilimiz İngilizce, Fransızca, hattâ Almancanın istilasına açık haldedir. *Türkçe gibi özelliğini ve güzelliğini, ifade kabiliyetini daha çok sentaks gücünden alan bir dilin, yabancı diller boyunduruğuna girmesi "intihar" ile birdir.*

Bir kültür, bir defa düştüğü yanlışa bir daha düşmek durumunda olamaz! Zira kader bize bu yanlıştan tekrar dönebilecek şartları nasip edemeyebilir. Atatürk gibi bir öncüye kavuşmak, her zaman ve her şartta mümkün olmayabilir. Aynı faturaları bir daha ödemek kolay mıdır?

Gelin, el ve gönül birliği ile ses bayrağımız anadilimize sahip çıkalım!..

¹⁸ Sayın J. Chirac: "Bu bir hayatta kalma meselesidir. Eğer dilimiz, yaratıcılığımız yeni medyada etkin biçimde sergilenemiyor ise gelecek kuşaklarımız kültürel yönden marjinalleşecektir" diyor, *Hürriyet* gazetesi, 4 Aralık 1997.